

پیش‌خواب

نظر و گذری بر «خاطراتی از زندگی آیت‌الله العظمی ناصر مکارم شیرازی»

خوشه چینی از تجربیات مرجعی بزرگ

■ محمد رضا کائینی

اثری که هم‌اینک در معرفی آن سخن می‌رود، شامل خاطرات، تجربیات و اندرزهای یکی از مراجع نامور و موفق جهان شیعه در عصر حاضر، یعنی حضرت آیت‌الله العظمی ناصر مکارم شیرازی است. در حیات علمی و فرهنگی این دانشی مرد معاصر، آنچه بیش از همه به چشم می‌آید، موفقیت در ارتباط با بدنه جامعه اسلامی در ایران و جهان به ویژه جوانان و تهیه و تدارک آثار و امکاناتی، متناسب با رشد و تعالی آنان است. امری که اثر حاضر، بیش از هر نکته‌ای بدان توجه شده است. مسعود مکارم شیرازی فرزند آیت‌الله مکارم شیرازی- که تدوین این اثر را بر عهده داشته- در دیپاچه این کتاب و در تبیین موضوع و محتوای زندگی شخصی‌ست است که از روز نخست، فکر و بیان خود را وقف اسلام و مبارزه با انحرافات فکری و اخلاقی نمود و ۶۰سال از عمر با برکت خویش را در راه ابلاغ حقایق دین و نشر معارف و مکارم والای اهل بیت (ع) بذل نموده است.

زندگی سراسر مقرون با موفقیت دانشمندی فرزانه که در پرتوی نبوغ ممتاز و استعداد کم‌نظیر و همت و پشتکار خود، از مذمت بدخواهان و فشار دشمنان، هراسی به دل را نداد و با قبول محرومیت، تبعید، خطرپذیری و رفتن تا مرز شهادت، با قلم و بیان، سنگر بیدارگری و اصلاح‌طلبی و افشاجری در مقابل ظلم و بیداد را پاس داشت. ستارهای پر فروغ که قلم هدایتگرش، افضل از دماه شهدا گردید و با نگارش بیش از ۱۴۰ اثر ارزنده در زمینه‌های: فقه، اصول، تفسیر قرآن، فلسفه، کلام، اخلاق، نهج‌البلاغه، سیره‌نامه (ع) و شرح ادعیه به پاسداری از شریعت الهی پرداخت.

■ مرجع عالیقدر حضرت آیت‌الله العظمی ناصر مکارم شیرازی

مجاهد نستوهی که با درک مقتضیات زمان، در مجلس خبرگان قانون اساسی برای تصویب مذهب شیعه اثنی‌عشری به عنوان مذهب رسمی کشور و طرد فرقه ضالاه بهائیت، تلاش جدی و بی‌درغ نمود و به عنوان ریاست شورای عالی حوزه علمیه قم، به اصلاح امور مربوط به حوزه پرداخت. خدمتگار شفیقه ایهایی مکتب اسلام که از انجام خدمات فرهنگی و تأسیس مدارس علمیه و دیگر پایگاه‌های فرهنگی پرورش طلب، «مرکز تخصصی تفسیر»، «بنیاد فقهی اهل بیت (ع)»، «مرکز شیعه‌شناسی»، «دارالقرآن»، «دارالمبلغین»، «مساجد، مدارس و خانه‌های عالم در مناطق محروم کشور»، «کتابخانه و ژائر سراسر زوار امام رضا (ع)»، «سایت‌های دینی اینترنتی» و خدمت به طلاب حوزه و یاری‌رسانی به مراکز درمانی خیریه، مجتمه‌های علوم قرآن، مستضعفان و زندانیان احساس خستگی نکرد و گرانیهاترین خدمات را برای جامعه اسلامی، انجام داد. فقیه اندیشمند و پرورش یافته مکتب اهل‌بیت (ع) که در سن ۲۴سالگی موفق به دریافت اجازه اجتهاد مطلق از مراجع بزرگ نجف گردید و حوزه در‌سش با حضور بیش از ۲ هزار نفر از فضلا و طلاب، از شلوغ‌ترین و گرم‌ترین محافل علمی حوزه شد و پدیری دلسوز که از هر کمکی در راه سعادت، خوشبختی و موفقیت من دریغ نکرد.

این کتاب، مجموعه‌ای از خاطرات تلخ و شیرین زندگی و رمز و رازهای موفقیت مرجع عالیقدر، حضرت آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی (مدظله‌العالی) است. خاطراتی که می‌تواند برای همگان و به خصوص جوانان به‌عنوان سرمشق و الگو در راه سعادت و نین به آرمان‌های مقدس انسانی، مورد استفاده قرار گیرد.

می‌پردازد- رونمایی شد. به همین مناسبت و در مقال بی‌آمده، فرزند آن بزرگ به روایت زمینه‌ها و پیامدهای یکی از مهم‌ترین اقدامات سیاسی و اجتماعی وی، یعنی تأسیس حزب برادران پرداخته است. امید آنکه تاریخ‌پژوهان معاصر و عموم علاقه‌مندان را مقید و مقبول آید.

■ ■ ■

پیش از ورود به بحث اصلی، ابتدا به طرح دو واقعه بزرگ در زندگی پر ماجرای مرحوم حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدنورالدین حسینی هاشمی شیرازی (رضوان‌الله تعالی علیه)، پیش از ظهور و علنی ساختن شکل حزب برادران می‌پردازیم. با تأکید بر اینکه هر کدام از این دو رویداد، در زمان خود بسیار تعیین کننده بوده و درحالی‌که فقط بااخلاص میسر شده‌اند، درنامه نفوذ آن شخصیت الهی در متن جامعه و اعماق وجود مردم، به شدت افزوده‌اند.

■ **واقعه نخست: اجرای حکم حد شرعی بر کارمند رسمی کنسولگری انگلیس**

زمان رویدادی که از آن سخن می‌رود، اندکی پس از بازگشت آیت‌الله شیرازی از نجف اشرف و دقیقاً مقارن با سال نخست سلطنت رضاخان است. دشواری تصمیم درباره چنین اقدامی، در آن شرایط خاص تاریخی، بسیار شاخص می‌نماید و بی‌هیچ تردید، در ریشه‌داری و گسترش پیوند معنوی مردم با آن چهره ممتاز، نقش اساسی داشته است. حال به حسابست و ارزش حادثه بپندیشید: «جرای حکم حدشرعی شرب خمر، بر کارمند رسمی کنسولگری انگلیس، در سال اول به سلطنت رسیدن پهلوی!»

هر چند در تبعید دوم آیت‌الله شیرازی پس از قیام و شهادت آیت‌الله حاج آقا نورالله نجفی اصفهانی- که با زندان در تهران و شرایط سخت‌تری نسبت به تبعید اول همراه بود- مردم شیراز نتوانستند تحرک انقلابی قابل‌ملاحظه‌ای داشته باشند، زیرا در آن زمان از فرط استیلاي رضاخان، نفس در سینه مردم حبس شده بود و شیراز و استان فارس نیز در زیر چکمه نظامیان وابسته به پهلوی و استاندار ارتشی فارس، فضای پراختن

داشت، نفوذ معنوی و ایمان و اعتقاد مردم این شهر به آیت‌الله شیرازی، سبب شد که بیش از سه ماه، شهر شیراز به حالت تعطیل درآید که چنین واکنشی در این مدت طولانی، در تاریخ معاصر ایران (و شاید جهان) بی‌نظیر بوده است! با اندکی تأمل و دقت، به این نتیجه می‌رسیم که این حمایت شگفت‌آور مردمی، همه و همه ثمره هر حرکت انقلابی و موفق آیت‌الله شیرازی، در اجرای حد بر عمل اجنبی و چهره وابسته به کنسولگری انگلیس، در سال اول سلطنت رضاخان بوده است.

■ **واقعه دوم: چیرگی نظری بر احمد کسروی تبریزی**

احمد کسروی، روشنفکر نمای غرب‌باوری بود که با داشتن سابقه اندک حوزوی و در عوض تأثیرپذیری بسیار از مفاهیم وارداتی غربی، به بی‌ایمانی و ناباوری به محکmat اسلام و تشیع رسیده بود. او اعتقادات جدید خود را که محتوایی جز تکرار آثار قرن نوزدهم غرب نداشت، راز نجات مردم ایران و بلکه بشریت انگاشته و تکلیف خود را، ترویج این عقاید باطل می‌دانست. او به گمانه‌ها و اندیشه‌های خود (هر چند نامستند و بی‌پایه بودند) به مرور، سامانی افواگر و حقیقتاً «دان قریب» بخشیده بود که به ویژه نسل جوان بی‌اطلاع را به شدت تحت‌تأثیر قرار داده و با ذهن و احساسات آنان، به خوبی بازی می‌کرد. انتشار نشریه پیمان، سراز گردآوری می‌پرآند و منتشر می‌نمود، عامل محران اعتقادی در نسل جوان و تخریب و انهدام و ویرانگری اساس فرهنگ ملی- مذهبی ما بود. پایان راه او انتشار کتاب «ورچاند بنیاد» بود که «کتاب مقدس!» او به شمار می‌آمد و این نوشته، فراهم نمودن تکیه‌گاه ذهنی جدیدی بود، برای عموم منحرفین! در این مرحله، غرور، عجب و خودشیفتگی مضاعف او سبب شد در روزنامه کیهان - که در آن زمان کثیرالانتشارترین و مؤثرترین روزنامه کشور بود- رسماً روحانیت شیعه را به مبارزه طلبیده و برای مناظره کتبی، اعلام آمادگی نماید. در اینجا آیت‌الله شیرازی، دیگر سکوت را جایز ندانسته و به میدان آمد و در ضمن پرسش و پاسخ و گفت‌وگویی کتبی و علنی، موفق شد رشته پندارهای او را از هم گسیخته، ضعف علمی و اطلاعات دینی و مذهبی‌ او را برملا نموده و در برابر چشم متفکرین و اهل نظر او را مستأصل و مغلوب نماید! پیروزی آن بزرگ‌مرد دانشور بر کسروی،

عاریخ

کفتد و گو ۸۸۴۹۸۴۳۷

نظری بر زمینه‌ها و پیامدهای تأسیس «حزب برادران» در استان فارس

تشکلی با محوریت «ولایت فقیه»

برای حفظ استقلال ایران

چنان هیجان مثبت و عمیقی را در قاطبه متدینین به‌خصوص فضلاء روحانیت برانگیخت که تا نیم قرن، خاطره شکست کسروی در برابر سیدنورالدین حسینی شیرازی، در حافظه علمای اعلام و اساتید دانشمندان حوزه‌های علمیه و جامعه و روحانیت و متدینین آگاه و پژوهشگر، بحق میدرخشید و این پیروزی بزرگ، پایگاه نفوذ فرهنگی و اعتماد علمی- مذهبی نسبت به آن عالم ربانی را نه‌تنها در سراسر کشور، بلکه جهان تشیع، گسترش و توسعه‌ای مؤثر بخشید.

پس از طرح این دو رویداد مهم- که یکی از برجسته‌ترین اقدامات سیاسی و دیگری نموداری بود از بزرگ‌ترین توفیقات فرهنگی آیت‌الله شیرازی بوده است- به چگونگی ایجاد تشکیلات مذهبی- سیاسی حزب برادران می‌پردازیم که بی‌شک بسا ملامک قرار دادن حقایق و مفاهیم دینی، از آغاز مشروطه تا پیروزی انقلاب اسلامی، اصیل‌ترین و قوی‌ترین تشکل اسلامی بوده است. حزبی که از آغاز ایجاد تا رحلت رهبر خود، مرجعی مجاهد و بصیر را در صدر سازمان خویش داشت و پایگاه اساسی تشکیلات را هیئت‌های مذهبی قرار داده بود.

■ **بسترها و چگونگی تشکیل حزب برادران شیراز**

آیت‌الله شیرازی پس از بازگشت از تبعید دوم و در اوج اختناق دوران رضاخان، به جمع‌بندی مجموع آموخته‌ها و آزموده‌های سیاسی خود پرداخته و با آگاهی ژرفی که از مانی‌دگرگونی غربی و تسلط علمی شگفت‌آوری که بر معارف اسلامی داشتند، به اضافه اطلاعات و تجارب مستقیمی که از دوران جوانی در خلال حوادث انقلاب مشروطه در ایران و ثوره‌العشرین در عراق یافته بودند، به بزرگ‌ترین جمع‌بندی و نتیجه‌گیری در زندگی سیاسی خویش رسیدند! تصمیم به ایجاد حزب که سیاسی فراگیر که بر مبنای مذهب تأسیس شده و در خدمت اسلام و مسلمین در کشور پیروان اهل بیت (ع)، یعنی ایران عزیز اسلامی قرار گرفته و جامعه و میهن را به سوی تکامل و تعالی هرچه پیش‌تر سوق دهد. بنابراین از فرصت محدودیت و محرومیت از ارتباطات گسترده اجتماعی و پیدایش اوقات فراغت مناسبی که از سوی رژیم مستحکار پهلوی به ایشان تحمیل شده بود، استفاده نموده و در حققان امیزترین دوران استیلای رضاخان و با رعایت همه ضرورت‌های امنیتی، حزب برادران را به صورت مخفیانه و با هم‌قسم نمودن زبده‌ترین و برگزیده‌ترین عناصر و نیروهای مذهبی شهر شیراز و سپس استان فارس بنیانگذاری کرد.

■ **مقدمات نظری تشکیل حزب**

تنظیم مقدمات نظری تأسیس حزب برادران، حاصل

اعضای ارکان هیئت تأسیس شده توسط آیت‌الله العظمی سیدنورالدین حسینی هاشمی

د

حزب برادران در تاریخ تحولات سیاسی ایران، تنها تشکلی است که به وسیله یک مرجع تقلید بنیانگذاری شده و رهبری آن در طول مبارزات خود، رسماً به‌عنوان ولی‌فقیه در صدر سازمان حزب قرار داشته و اطاعت از او به معنای تمکین نسبت به نایب امام زمان (ع) و به مثابه انجام تکلیف شرعی و کسب رضایت الهی شناخته می‌شده و در یک کلام، آغازی برای آمادگی مردم برای تأسیس حکومت اسلامی، بر مبنای ولایت فقیه به شمار می آمده است

همه بررسی‌ها، مطالعات و اندیشه‌های آن مرجع مجاهد بود. به‌گونه‌ای که می‌توان گفت در این حزب اسلامی، همه مفاهیم بنیادین، بر فرهنگ سیاسی اسلام و بر مبنای فقا‌هت در مکتب اهل‌بیت (ع) و بر پایه اصول عالیه مذهب جعفری و مطابق با شرایط زمان شکل یافته بود.

■ **شعار اصلی حزب برادران**

شعار اصلی این تشکل، تحقق برادری در همه نیروهای مذهبی و آیه کریمه «لما المومنون اخوه» به‌عنوان سرلوحه اصلی همه فعالیت‌های حزبی، در نظر گرفته شده بود. مرانامه حزب در یک جمله کوتاه «حفظ استقلال ایران در ظل لوی مذهب جعفری» خلاصه شده و در زمان بیعت با رهبری حزب و ادای سوگند همراهی و وفاداری هر فرد حزبی، می‌بایست ضمن قسم با کلمه جلاله «الله» با ایشان عهد می‌نمود که «والله من در حفظ استقلال ایران، در ظل لوی مذهب جعفری، با شما همراهم.» این سخن در زمان تأسیس حزب در دوران رضاخان - که مقطعی بسیار دشوار برای تحزب است- با شرایطی دشوارتر و با سه صیغه قسم، انجام می‌شده است! جالب آن است که این جملیه کوتاه و بسیار پرمعنا- که بیانگر اصل هدف سیاسی- مذهبی و خلاصه مرام حزب برادران بوده است- پس از آشکار و علنی شدن فعالیت حزب، به‌واسطه نفوذ عمیق حزب و آیت‌الله شیرازی، به‌زودی در روابط گسترده اجتماعی اعضای حزب و در مکالمات مطبوعاتی با مردم، تبدیل به مفهومی شناسا و رایج شده و در فرهنگ عمومی مردم شیراز، جایگاهی فراگیر یافت و بدون تردید همین رویداد، موفقیت سیاسی بسیار ارز‌شمندی برای آیت‌الله شیرازی در زمان حیات خود بوده است، زیرا از دیدگاه آن مرد بزرگ، مفاهیم سیاسی تادر فرهنگ مردم‌ریشه و گسترش نیاند، پیدایش رشد ملی ناممکن است.

■ **نگاهی گذرا بر اصول مرانامه حزب**

مرانامه حزب برادران که در برارنده کیفیت گسترش و تثبیت هدف و مرام حزب در ایران است و هم‌اکنون در جملات کوتاه، به صورت کتیبه‌های زیبای کاشی‌کاری شده در آرامگاه نور (زبار نگاه و مرقد منور آیت‌الله شیرازی) با خط زیبا نوشته و منش شده، در حقیقت راهکار تحقق پذیرفتن همان جمله مختصر «حفظ استقلال ایران در لوی مذهب جعفری»، ۱۲ اصل و بدین قرار است:

اصل اول: حفظ وحدت ملی ایران و توسعه مذهب جعفری در آن.
اصل دوم: اجرای قانون اساسی بالأخص نظارت علمی طراز اول بر قوانین کشور.
اصل سوم: تحول فکری در شئون ملی و مبارزه با خرافات.
اصل چهارم: الغای امتیازات جاهلانسه و اثبات امتیازات موافق با عقل.
اصل پنجم: تشدید مبانی روحانیت و ضابطه‌مند نمودن آن.
اصل ششم: تعلیم عمومی نظام و تقویت نیروی دفاع و مبارزه با هرج و مرج.
اصل هفتم: به کار انداختن منابع ثروت کشور.
اصل هشتم: تعمیق فرهنگ به‌وسیله تعلیمات عمومی و آموزش و پرورش.
اصل نهم: حفظ مرکزیت ایران با رعایت برخورداری همه قطعات مملکت.
اصل دهم: ایجاد پنداشت عمومی و تأمین مسکن و تسهیل امر ازدواج.

اصل یازدهم: تحکیم روابط حسنه بین ملل و دول اسلامی.

اصل دوازدهم: مبارزه با استبداد در جمیع شئون سیاسی و اجتماعی.

خواننده عزیز: لطفاً مجدداً و با دقت، ۱۲ اصل مرانامه حزب برادران را بخوانید و به این سؤال پاسخ دهید آیا امروز پس از گذشت قریب به ۶۵ سال از رحلت آن بزرگ‌مرد تاریخ تشیع و بیش از ۷۰سال از دوران تدوین موااد یا شده، جامعه ما به تحقق همین اصول محتاج نیست؟ طریقی می‌گفت: «در اسالت و اعتبار اصول مرانامه حزب برادران، همین بس که حتی امروز هم که بیش از ۸۰سال از تدوین آن اصول می‌گذرد، هر کس که می‌خواهد رئیس جمهور شود، آنچه را به‌عنوان شعارها و برنامه خود اعلام و تبلیغ می‌نماید، مطابق با یکی چند اصل از همین مرانامه است. شنیده شده است که امام امت (رض)، مدتی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در جلسه‌ای با حضور گروهی از مسئولان بلندپایه کشور فرموده بودند: «مروز به وجود کسی مانند آیت‌الله حاج سیدنورالدین شیرازی در مملکت احتیاج داریم.»

■ **ولایت فقیه در اساسنامه حزب برادران**
اساسنامه حزب برادران نیز، متسن دقیق و قابل تأملی است که مطرح ساختن همه اصول آن، در این مختصر لازم نیست. تنها یادآور می‌شویم که ماده سوم اساسنامه، ضرورت تبعیت هیئت مرکزی حزب، از مجتهد حی و اعلم که دارای تقوای دینی و سیاسی باشد را مطرح نموده و پس از تشخیص هیئت مرکزی، عموماً افراد یعنی اعضای حزب را در پیروی از او متنب و مآجور و اوامر او را مطاع می‌داند و این دقیقاً نهادینه ساختن اصل ولایت فقیه، در اساس تشکیلاتی حزب برادران برای همیشه است. حساسیت موضوع به حدی است که جـا دارد خواننده عزیز، این بخش را چند بار خوانده و در آن تأمل و تعمق نماید. بنابراین می‌توان چنین نتیجه‌گیری نمود که حزب برادران در تاریخ تحولات سیاسی ایران، تنها حزبی است که به‌وسیله یک مرجع تقلید بنیانگذاری شده و رهبری آن در طول مبارزات سیاسی- اجتماعی موفق و تاریخی خود، دقیقاً به‌عنوان ولی‌فقیه بر صدر سازمانی حزب قرار داشته و اطاعت از او به معنای تمکین نسبت به «لِی مَن لَّه التَّشْدِی» و نایب امام زمان (ع)، به مثابه انجام تکلیف شرعی و موجب اجر اخروی و کسب رضایت الهی شناخته می‌شده و در یک کلام، آغازی برای آمادگی مردم برای تأسیس حکومت اسلامی، بر مبنای ولایت فقیه به شمار می آمده است، بنابراین باید بگفت که اصل ولایت فقیه، به‌عنوان اصلی بنیانی در اساسنامه حزب برادران است که برای همیشه و تا تحقق حکومت حق، در ایران باقی است و آن‌شاءالله تا زمان ظهور مهدی موعود، خواهد درخشید.

■ **دامنه فعالیت‌های حزب برادران**

حزب برادران به‌عنوان یک تشکل زنده و فعال سیاسی، در زمان زندگی آیت‌الله شیرازی و با هدایت مستقیم ایشان، در عموم فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی حضور جدی داشت، به‌گونه‌ای که می‌توان گفت حزب و رهبری مجاهد و آگاه آن در اوج قدرت، در همه مسائل روز دارای مواضع روشن و اعلام شده و موضع‌گیری‌های پهنکام و مؤثر سیاسی- اجتماعی بوده است. اعضای این حزب حسب‌الامر رهبری بصیر خود، در صحنه انتخابات مجلس و انجمن شهر شرکت نموده و ابتکار عمل را در شیراز و در اکثر نقاط استان فارس، به کلی از دست دشمنان اسلام و ایران خارج نموده و احزاب و مزدور و بیگانه پرست را با نفوذ و اقدامات خود مطرود و منزوی ساخته بودند. دخالت مثبت در سرنوشت سیاسی کشور براساس اصول مشروطیت و انتخاب نمایندگان مجلس براساس نظر آیت‌الله شیرازی موضوعی است که تا پایان عمر آن بزرگوار، با دقت ادامه داشته است. همین موضوع، زمینه اصلی خوصومت و کینه‌ورزی بسیاری از وابستگان و دشمنان اسلام و احزاب و گروهک‌ها و باند‌های ضداسلام و میهن اسلامی، علیه رهبری و سازمان سیاسی نیرومند و موفق حزب برادران بوده و است. موضوعی که تا امروز نیز آثار آن، در سم‌پاشی‌های عناصر سیاسی بازمانده از گذشته، گهگاه مشاهده می‌شود!

■ **روزنامه و مطبوعات حزب برادران**

در حیات پر توفیق این سازمان موفق و مؤثر سیاسی و اجتماعی، کتب و نشریات سیاسی- مذهبی و حتی روزنامه‌ها و مطبوعات ارزنده و قابل توجهی، برای پیشبرد اهداف و آمال و اندیشه‌های حزب منتشر شده‌است. نخستین روزنامه‌ای که باقافضه پس از خروج قشون اجنبی از ایران، به‌عنوان ناشر افکار حزب برادران و رهبری آن یعنی آیت‌الله شیرازی منتشر شده، روزنامه «مهر ایزد» است. سپس روزنامه «آیین برادری» که به‌عنوان ارگان مرکزی حزب طراز اول، آغاز به کار نمود و سال‌های متنامدی، محور اصلی حرکت مطبوعاتی حزب را تشکیل می‌داده است. به جز این دو روزنامه اصلی، روزنامه‌های دیگری نیز توسط اعضا و هواداران حزب با هدف پیشبرد اندیشه‌ها و منویات آیت‌الله شیرازی و مرام و اهداف حزب برادران، چاپ و منتشر می‌شده است. این نشریات به‌خصوص در لحظات حساس سیاسی، نقشی بسیار ارزنده و تأثیر گذار را ایفا نموده و سبب افزایش توان فعالیت و ابتکار عمل حزب متبوع خود می‌شده‌اند که در میان آنها می‌توان از روزنامه‌های: «شفیق شیراز»، «هفت نور»، «رهمد سعدی»، «شهبور ادب»، «مرد بازار» و روزنامه «همه» نام برد. این مجموعه روزه‌ها، قطعاً مورد خویش و گاه باز-خوانی چندباره به‌وسیله اعضای حزب و هیئت‌های مذهبی بوده است. البته روزنامه آیین برادری، همواره بالاترین اعتبار را داشته است و روزنامه‌های دیگر، غالباً به صورت ادواری، متناوب و موردی، نقش تعیین کننده داشته‌اند.

■ **و کلام آخر**

بنابر آنچه گفته شد، به جرئت می‌توان ادعا نمود که از زمان ظهور و آشکار شدن حزب برادران و درست پس از خارج شدن قشون و ارتش بیگانه از ایران در سال ۱۳۳۴، تا زمان رحلت زعمیه بنیانگذار و رهبر خود در سال ۱۳۳۵، نقش مؤثر و بی‌بدیل حضرت آیت‌الله‌العظمی حاج‌سیدنورالدین حسینی هاشمی در اوضاع سیاسی ایران، غیر قابل انکار و دامنه تأثیر فعالیت‌های حزب برادران تحت هدایت و نظارت عالیه ایشان در جنوب کشور و به‌خصوص در یکی از حساس‌ترین مناطق و استان‌های میهن عزیز اسلامی ما ایران، یعنی استان پهناور فارس قدیم -که هم‌اکنون به چنداستان تقسیم شده است- محور اصلی زندگی سیاسی/ اجتماعی مردم و زمینه نهادینه شدن آگاهی و بصیرت‌های سیاسی- مذهبی جامعه و در یک کلمه در یک دهه شاسخ تاریخی، مهم‌ترین عامل، افزایش رشد ملی بوده است.